

UKRAYNA ORTAOKUL ve LİSE TARİH DERS KİTAPLARINDA TÜRKLER

TURKS in the UKRAINE MIDDLE and HIGH SCHOOL HISTORY TEXTBOOKS

Hacı Murat ARABACI

Jandarma ve Sahil Güvenlik Fakültesi, E-posta: hacimuratarabaci@hotmail.com

orcid.org/0000-0002-0357-5278

Article Info

Article Type	Research and Theoretical
Received	20.02.2019
Accepted	25.03.2019
DOI	10.17497/tuhed.529696
Corresponding Author	Hacı Murat ARABACI
Cite	Arabacı, H.M. (2019). Ukrayna ortaokul ve lise tarih kitaplarında Türkler. <i>Turkish History Education Journal</i> , 8 (1), s. 27-59. DOI: 10.17497/tuhed.529696.

Öz: Ukrayna okullarında tarih dersi 5-11. sınıflar arasında verilmektedir. Bu dersler Ukrayna tarihi ve dünya tarihi şeklinde iki ayrı ders olarak okutulmaktadır. Bu makalede ders kitaplarında Türkler hakkında bilgiler ve öğrenciler üzerine oluşması muhtemel Türk imajı ortaya konulmuştur. Çalışmada tüm sınıflara ait her iki tarih dersinin hali hazırda güncel olan kitapları incelenmiş olup, kitapların bir kısmı bizzat ilgili ülkeden temin edilmiş, bir kısmına ise eğitim bakanlığının resmi internet sitesinden ulaşılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle incelenmiş, örneklemeler doğrudan sunulmuştur. Müfredat aynı olmasına rağmen, yazarlar arasında zaman zaman farklı yaklaşımların olduğu tespit edildiğinden, aynı sınıfın farklı yazarlara ait mevcut ders kitaplarına ulaşılmıştır.

Kitaplarda Türklerle ilgili hem yazılı hem de resim harita şeklinde bir hayli görsel bilgi mevcuttur. Bu görsellerin de büyük bir kısmının (esir alınan küçük çocuk, eli kanlı Osmanlı padişahı gibi) olumsuz bir imaj oluşturmaya yönelik olarak seçilmiş olduğu görülmektedir. Osmanlı tarihinin daha ayrıntılı anlatıldığı ders kitaplarında bazı konuların nispeten tarafsız bir yaklaşımla yazıldığı görülmekle birlikte genel itibarıyla Türk tarihi ile ilgili olumsuz ve ön yargılı olarak baktıklarını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Ukrayna, Ukrayna Eğitim Sistemi, Tarih Eğitimi, Ukrayna Ders Kitapları, Türk İmajı

Abstract: In Ukrainian schools, history lessons are given between 5-11th classes. These courses are taught as two separate courses: The Ukrainian History and The World History. In this study, information about the Turks in the textbooks and the Turkish image, which are likely to occur on the students, were revealed. In the study, the current textbooks of both of these history courses of all classes have been reviewed and some of the books were obtained directly from the relevant country, while others were obtained from the official website of the Ministry of Education. The data were analyzed by descriptive analysis and the samples were presented directly. Although the curriculum is the same, it has been noticed that there were different approaches among the writers of the books. Therefore, the textbooks with different writers have been studied.

In these books, there is plenty of information about Turks in visual, written, and map forms. It is observed that most of these visuals were chosen to create a negative image about Turks such as the captured little boy and the bloody Ottoman sultan. Although it is seen that some subjects are written with a relatively objective approach in the textbooks, in which Ottoman history is explained in more detail, it is possible to say that they approach the Turkish History in a negative and prejudiced way.

Keywords: Ukraine, Ukraine Education System, History Education, Ukrainian Textbooks, Turkish Image

Extended Summary

Purpose

In the Ukrainian education system, history lessons are taught as a single course in primary schools, in the middle and high schools there are two separate history courses, namely; The History of Ukraine and The World History. In this study, all the textbooks which are widely used in the country are examined.

Method

In this study, textbooks of Ukrainian history and world history starting from the 5th grade up to 11th grade were examined through document analysis. In May 2018, when this study began, the history textbooks used in Ukraine were not available on the internet so they were obtained from the relevant country. The textbooks that are taught in schools are published by private publishing houses. Although there are some regional differences in the application, textbooks are usually given to students by school libraries and these textbooks are collected again at the end of the year. For this reason, these textbooks were obtained from school libraries. After the start of the study, the Ministry of Education of Ukraine has uploaded the textbooks of all the courses to the official website in pdf format, thus provided the opportunity for the missing textbooks to be obtained and confirm the contents.

First of all, the chapters related to the subject were determined and it was seen that there was no relevant information about the Turks in the history textbooks of the 5th, 6th and 11th grades. Then, the chapters of the 7th, 8th, 9th, and 10th grade textbooks, which are about the Turks, were translated into Turkish. In addition to the textbooks studied, a book which prepares students for university entrance examination in Ukraine has been included in the resources utilized. The data gained were evaluated by using descriptive analysis. Although the curriculum is the same, all the textbooks have been studied as there were different approaches among the authors. In the study, all the current textbooks of History of Ukraine and the textbooks of World History were examined.

Findings

It has been observed from the reviewed history textbooks in the Ukrainian education system, that the subject of this research existed mainly in World History textbooks and very few of them were included in Ukrainian history textbooks. There has been a relationship between the two countries throughout history and it is natural that this relationship is included in the textbooks.

In textbooks, the Turks are sometimes referred directly in a unit, or under a subtitle within the unit, and sometimes they are mentioned under a title such as *Ukraine in the middle ages*. In the textbooks, mostly the “Ottoman period” of Turkish history is mentioned. The distribution of topics by textbooks is as follows:

7th grade: World History textbook: Seljuks, the foundation of the Ottoman Empire, the conquest of Istanbul.

7th grade Ukrainian History textbook: Turkish Tatar raids on the territory of Ukraine.

8th grade World History textbook: Ottoman Empire in XVIth and XVIIth Centuries, Ottoman Culture and Civilization, Ottoman despotism.

8th grade Ukrainian History textbook: attacks of the heroes of Cossacks to the Ottoman coast.

9th grade World History textbook: Ottoman modernization efforts, Abdulhamid and Young Turks, Revolts in the Balkans.

10th grade World History textbook: Balkan Wars, World War I, the period of Turkish War of Independence, Mustafa Kemal Pasha and the establishment of the Republic of Turkey.

10th grade Ukrainian History textbook: Crimean Khanate and the Ottoman armies' raids on the territory of Ukraine, The fight of the Cossacks, Ukrainian Crimean-Ottoman relations.

Preparation textbook for Middle and High Schools: Huns, Pechenegs, Avars, Bulgarians, Khazars, Kuman Kipchaks and the people who crossed from the Black Sea steppes to the Balkans.

Results

The northern part of the Black Sea, which today is part of Ukraine and mentioned in the historical geography as “*deşt-i kıpçak*” is a region where Turks settled and lived for many years after their migration to the west. Therefore, Turkish-Ukrainian neighborliness has existed since ancient times and this neighborliness still continues today. Because they are neighboring countries, it is possible to find information about each period of Turkish history in the textbooks of both The Ukrainian History and The World History courses. The textbooks also contain maps on these topics. This study examines the history books used in schools in the Ukraine. In general, it is possible to say that there is a negative perspective on Turkish history, especially Ottoman history.

In the result of the review, the main point is that in some of the textbooks, political history is conveyed with an objective expression, while in others, a negative perception is created. For example, the ancient Turks are expressed with the expressions like nomads, warriors spreading from Mongolia to the north of the Black Sea. Similarly, the Seljuks are described as plunderers.

It is seen that, when the Ottoman history is told, a prejudiced and negative expression style is used. According to some authors, Ottoman Empire’s way of administration was tyranny and the Ottoman Sultan was a despot. Among the Ottoman sultans, Sultan Mehmed is described as an invader, Yavuz Sultan Selim as terrible, Sultan II. Abdulhamid as a bloody, tyrannical, cruel, horrific person whose desire is to destroy minorities. In addition to this, a negative Turkish image is created in the minds of secondary school and high school students by giving information like The Ottomans occupied the Balkans and made a terrible looting and massacre in the places they conquered; the Turks settled in the region tormented the people and wanted to Islamize indigenous Christians; Christians were discriminated and forced to work in road works; fortresses or bridge constructions; Ottomans plundered Istanbul for three days after the conquest of the city; 60 thousand Byzantines were sold as slaves, Christian children were taken forcefully from their families and raised as a militarist Muslim; there were thousands of slaves in the Ottoman palace and harem.

The textbooks also contain a Slavic fanaticism. It is emphasized that in the Balkans, the Ottomans abolished the independence of the Slavic churches, forced the Slavic children

to learn Greek, and despite all these efforts, Slavs succeeded in maintaining the high Slavic culture. Cossacks who attacked Ottoman cities and ships and ruined the shores of the Black Sea are shown as heroes and The Balkan Wars as a struggle for freedom. It is stated that the armies of the Ottoman and Crimean Khanate captured or killed 2-2,5 million Ukrainians.

It is stated that Atatürk is a talented soldier and a successful leader and the transition to the Republican system and the reforms made in this period are considered as successful. However, it can be seen that there are some inaccurate claims. For example, the books state that the new period has given Mustafa Kemal Pasha extraordinary powers and that Mustafa Kemal used these powers to crush the opposition.

There is no doubt that education has the greatest role in the development of peace and good neighborly relations between countries. Good education can be provided by qualified and objective textbooks without marginalization. Considering this period in which the Turkish-Ukrainian relations are quite friendly and both countries' agreement on many issues related to regional problems, it will be extremely useful to conduct studies on the review of history textbooks used in Ukraine.

Giriş

Avrasya steplerinin batı sınırında bulunan ve adeta Avrupa'nın Asya'ya geçiş kapısı olan Ukrayna, asırlar boyunca pek çok devletin hâkimiyeti altına girmiş, farklı kültürlerin etkisi altında kalmıştır. Ukrayna kimliğinin ve değerler sisteminin oluşumunda bu kültürlerin ahengini görmek mümkündür (Plokhy, 2017: 12-13). Bu bağlamda Türk ve Ukrayna milletlerinin komşuluk ilişkisi Karadeniz'in kuzeyinde kadim zamanlardan beri devam etmektedir. İki halkın aralarında kimi zaman sorunlar olsa da, genellikle iyi komşuluk ve sulh içinde bir ilişki sergiledikleri görülmektedir.

Tarih boyunca Roma, Osmanlı, Habsburg, Rusya gibi büyük devletler, Ukrayna toprakları üzerinde hâkim olmak için mücadele ederken, Ukrayna halkı da kendi haklarını koruma gayreti

inde olmuştur. Çarlık Rusya'sının yıkılmasıyla da Ocak 1919'da Ukrayna Milli Cumhuriyeti bağımsızlık ilan etmiştir. Bu bağımsızlık ilanını dünyada ilk tanıyan ülkelerden birisi Osmanlı Devleti olmuş, derhal Ahmed Muhtar Bey büyükelçi olarak, Ahmed Ferid Bey'de konsolos olarak bu ülkeye görevlendirilmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da, Ocak 1922'de Ankara'da Türkiye-Ukrayna Dostluk Antlaşması imzalanmıştır (Tchernikov, 2003: 320). Atatürk tarafından başlatılan bu iyi ilişkiler, 1932 yılı Nisan ayında İsmet İnönü'nün Ukrayna ziyareti ile somut işbirliğine dönüştürülmeye çalışılmış ancak tüm politik, ekonomik ve güvenlik ile ilgili temaslar Sovyet ekseninde olduğundan istenilen seviyelere çıkamamıştır (Olçar, 2007: 318-319). SSCB'nin dağılmasından sonra 24 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan eden Ukrayna Devleti'ni yine ilk tanıyan ülkelerden birisi Türkiye'dir. Türkiye, Ukrayna'nın bağımsızlığını 16 Aralık 1991 tarihinde tanımış, diplomatik ilişkiler 3 Şubat 1992 tarihinde tesis edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı verilerine göre, 2018 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi 4,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir ("Türkiye-Ukrayna Siyasi", 2019).

27 Şubat 2014 yılında Rusya'nın önce Kırım'ı, daha sonra da Ukrayna'nın Donetsk ve Lugansk bölgelerini işgal etmesi üzerine Türkiye Cumhuriyeti bu işgali tanımadığını bildirmiş; böylece iki ülke arasındaki ilişki, Karadeniz'in güvenliği çerçevesinde yeni bir stratejik ortaklığa dönüşmüştür (Çalışkan, 2017:1).

Sosyolojinin en temel öğretilerinden biri, insanın yalnız yaşayamayacağı ilkesidir. İnsan toplum içerisinde doğar, gelişir ve zamanla toplumun kendisine sunduğu davranış kalıpları ve öğretiler etrafında bir düşünce ve hareket tarzı belirler. İnsanı konu alan sosyal bilimler, doğası gereği her zaman ve yüzde yüz objektif değildir. Dolayısıyla tarihte yaşanan olaylara bakış açısı zamana, bireye veya topluma göre değişkenlik gösterebilir.

Dünyada milletler arası dostluk ve barış duygularının yeşermesinde ve toplumların birbirilerine karşı sevgi ya da tahammül sınırlarının derecesinde şüphesiz okullarda okutulan tarih eğitiminin ve ders kitaplarının rolü büyüktür. Çünkü "son derece kompleks ve interdisipliner materyaller olan tarih ders kitapları, milletlerin hem kendi hem de ötekilerine dair imge ve bir anlamda bunların toplamı olan imajlarını öğrenmede önemli kaynaklardır" (Şimşek, 2018: VIII). Ders kitapları bir yandan ulusun kendi tarihini öğretmek bir kimlik inşa ederken, bir yandan da tarih boyunca etkileşimde bulunduğu toplumlarla ilgili çok güçlü imajlar oluşturur. Dahası bu imaj sadece geçmişe yönelik olmakla kalmaz, bugün kurulacak ilişkilerinde

referans noktalarını sunar (Balta ve Demir, 2017: 2). Öğretmenin kullandığı ders kitabı, öğrenciye aktaracağı bilgiyi de şekillendirmektedir. “...Okullarda ders kitaplarının öğretmenden sonra, hatta öğretmenin sınıf için öğretim misyonunu da belirlemesi nedeniyle belki öğretmenle aynı derecede etkili olduğu, bilgi aktarmanın yanı sıra bir toplumun siyasal ve toplumsal normlarını da gençlere aktardığı fark edilmiştir” (Şimşek, 2019: V). Dolayısıyla, tarih ders kitaplarının yazarları sadece bilgi aktarmakla kalmayan, aynı zamanda nesillerin hafızalarında olumlu veya olumsuz imajlar oluşturan kimselerdir ve toplumsal mesuliyet taşımaktadırlar.

20. asır, içinde barındırdığı iki büyük dünya savaşı ve yüzlerce bölgesel çatışmadan dolayı tarihte pek de iyi hatırlanmayacak bir dönemdir. Yaşananların neticesi olarak milletlerin hafızalarında, kendilerinden olmayan toplumlara karşı bir çatışma kültürü ve “ötekileştirme”nin oluşmasının önüne geçilmesi için uluslararası kuruluşlar gayret sarf etmektedirler. Bu bağlamda tarih ders kitaplarında yer alan başka milletler hakkında kin ve düşmanlığa sevk edecek, aşağılayıcı/küçük düşürücü ifadelerin çıkarılması, tarihsel olarak üretilmiş kalıp yargıların önüne geçilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Uluslararası kuruluşlar ve devletlerin karşılıklı anlaşmaları sonucunda ders kitaplarının iyileştirilmesi konusunda yol alınmış, bu durum çeşitli bilimsel araştırma ve incelemelere konu olmuştur (Şimşek, 2018: V).

Türkiye’de tarih ders kitaplarını konu alan en kapsamlı ve en son yapılan çalışma Ahmet Şimşek editörlüğünde hazırlanmış olan ve 38 ülkenin lise tarih ders kitaplarının incelendiği eserdir Ayrıca bu eserin önsözünde bugüne kadar Türkiye’de yapılmış çalışmalarla ilgili kaynakça da mevcuttur (Şimşek, 2018: VI).

Bu kapsamlı eserin yanı sıra, makale olarak yayınlanmış bazı çalışmalar mevcuttur. Meselâ; Şimşek ve Meherremova’nın (2015) çalışmasında ise Rusya tarih ders kitaplarında Osmanlı-Türk imgesi incelenmiştir. Aynı konuda hazırlanmış bir diğer çalışma, 2011 yılında Tekin tarafından yayınlanan “Türkiye’deki İlköğretim ve Ortaöğretim Ders Kitaplarında Rus İmajı” adlı makalesidir. Ermenistan’da okutulan Tarih Ders Kitapları ile ilgili biri Yılmaz’a (2008) diğeri Bozkuş’a (2014) ait iki çalışma mevcuttur. Bosna ve Hırvatistan’da tarih ders kitaplarında Osmanlı imajı konusu Alibašić (2007) tarafından ele alınmıştır. Köstüklü’nün (2013) “Kıbrıs Rum Kesimi Tarih Ders Kitaplarında Türk ve Türkiye İmajı” adlı makalesi mevcuttur. Hülya Çelik ve M. Bilal Çelik “Devrim Sonrası İran Ortaokul Tarih Ders Kitaplarında Türklere İlişkin Söylemlerin Analizi” adlı makalede İran ders kitaplarını incelemişleridir. Ayrıca üniversitelerde

hazırlanan bilimsel tezler de mevcut olup, bu çalışmalara, Venera Gatina tarafından yazılan “Rus Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmgesi” (2009); Jahja Muhasilović (2015) tarafından hazırlanmış olan “Bosna Hersek Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı”; Aktaş (2006) tarafından hazırlanmış olan “Cumhuriyet Devri tarih Ders Kitaplarında Rusya İmgesi” ve Ugarkovic (2017) tarafından yazılan “Sırp ve Türk Güncel Okul Tarih Kitaplarının Karşılaştırmalı İncelenmesi”; Yıldız’ın (2008) hazırladığı “1980-1990 Yılları Arasında Bulgaristan’da İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk ve Osmanlı Algısı” adlı yüksek lisan tezleri örnek olarak zikredilebilir.

Bu çalışmada Ukrayna’da okullarda okutulan tarih ders kitaplarında Türkler hakkında verilen bilgiler incelenmiştir.

Ukrayna Eğitim Sistemi ve Tarih Dersleri

Milletlerin varlığı ve devamı halkın ortak milli şuur ve milli kimliğe sahip olmasıyla mümkündür. Bu şuur ve kimliğin oluşumunda ise ortak hafıza çok önemlidir ve toplumun çimentosu gibidir. Okullarda okutulan tarih dersleri bu kolektif şuurun oluşturulduğu en önemli yerler; tarih ders kitapları ise bu anlamda ulusal hafıza aygıtı işlevi üstlenmektedir. Bu özellikleri gereği tarih boyunca devletler tarih dersleri üzerinden kolektif bilinci şekillendirme yoluna gitmiştir (Balta ve Demir, 2017: 5). Bundan dolayı dünya üzerinde pek çok devlet gibi Ukrayna Devleti de eğitime ve özellikle tarih eğitimine önem vermektedir.

Ukrayna eğitim sistemi, okul öncesi, ilkököl, ortaokul, lise, meslekî eğitim ve yükseköğretimden oluşmaktadır. Ukrayna’da genel eğitim adı verilen ilkököl, ortaokul, lise eğitimi zorunlu olup, toplam 11 yıldır. Ukrayna Parlamentosunun 05 Eylül 2017 tarihinde onayladığı yeni Eğitim Kanunu ile ülkede 2018 yılından itibaren 12 yıllık zorunlu genel eğitim sistemi uygulanmaya başlanmıştır (“Eğitim Kanunu ile İlgili”, 2019). Bu yeni kanuna göre zorunlu eğitim kavramı kısaca şu aşamalardan oluşur: 4 yıl ilkököl, 5 yıl temel genel eğitim; 3 yıl tamamlayıcı genel eğitim. Yeni kanuna göre yukarıda belirtilen uygulama 2018 yılında ilkökölde başlayacak ve kademeli olarak uygulanacaktır. Eğitim sisteminde genel eğitim okullarının yanı sıra gimnazyum¹, lise ve meslek okulları yer almaktadır. Okulların müfredatını

---

¹ Gimnazyum okulları: Özel bir sınavla öğrencilerin alındığı ve sözel derslerin ağırlıklı olduğu okullardır. Gimnazyumlar, ilkökolden itibaren başlamaktadır. Ancak, isteğe bağlı olarak 5. Sınıftan itibaren de devam etmek mümkündür.

Ukrayna Eğitim Bakanlığı hazırlamaktadır. Ukrayna eğitim sisteminde tarih dersleri ilkokullarda bir ders, ortaokul ve liselerde ise Ukrayna Tarihi ve Dünya Tarihi adıyla iki ayrı ders olarak okutulmaktadır.

Yöntem

Farklı ülkelerin birbirileri ile ilgili imge ve algılarını incelenmek için medya, akademik kaynaklar, popüler metinler gibi materyalleri kullanmak mümkündür. Hatta anket, saha çalışması gibi yöntemlerle doğrudan bireylerin kolektif hafızalarına da başvurulabilir. Ders kitaplarının kolektif hafızanın oluşmasındaki rolüne yukarıda değinilmişti. Bu bağlamda sistemli olması, kurumsal çerçevesi ve metin bütünlüğü taşımasından dolayı ders kitapları imge ve algı incelemelerinde, zikredilen diğer kaynaklara nazaran daha dolaysız ve etkili bir araçtır (Bilmez, 2017: 347).

Bu çalışmada, 6. sınıftan 11. sınıfa kadar olan Ukrayna Tarihi ve Dünya Tarihi derslerinin güncel ders kitapları betimsel analiz yapılmak suretiyle incelenmiştir. İncelediğimiz ders kitapları şunlardır: Daçkov, S.V. & Litovçenko, S.D. (2016), Daçkov, S.V. & Litovçenko, S.D. (2017), Gisem, O.V. & Martinük, O.O. (2015a), Gisem, O.V. & Martinük, O.O. (2015b) Gisem, O.V. & Martinük, O.O. (2016), Gisem, O.V. & Martinük, O.O. (2017), Gisem, O.V. & Martinük, O.O. (2018), Kolada, İ.A. (2017). Kulçitskiy S.V; Vlasov V.S. (2018), Lihtey, İ.M. (2015). Lihtey, İ.M. (2016). Podalak, N.G. & Lukaç, İ.B. & Ladiçenko, T.B. (2016), Polyanskiy, P. (2017). Polyanskiy, P.B. (2010), Reent, O. & Maliy, O. (2010), Reent, O.P. & Maliy, O.V. (2017), Strukeviç, O.K. (2016), Sviderskiy, Yu.Yu., Romanişin, N.Yu. & Ladiçenko, T.V. (2015), Şulak. İgor, (2017), Şupak, I.YA. & Morozova, L.V. (2010), Şvidko, G.K. & Çornobay, P.O. (2016), Daçkov, S.V. & Litovçenko, S.D. (2016), Daçkov, S.V. & Litovçenko, S.D. (2017), Gisem, O.V. & Martinük, O.O. (2015a), Gisem, O.V. & Martinük, O.O. (2015b), Gisem, O.V. & Martinük, O.O. (2016), Gisem, O.V. & Martinük, O.O. (2017), Gisem, O.V. & Martinük, O.O. (2018), Kolada, İ.A. (2017), Kulçitskiy S.V; Vlasov V.S. 2018, Lihtey, İ.M. (2015). Lihtey, İ.M. (2016), Podalak, N.G. & Lukaç, İ.B. & Ladiçenko, T.B. (2016), Polyanskiy, P. (2017), Polyanskiy, P.B. (2010), Reent, O. & Maliy, O. (2010), Reent, O.P. & Maliy, O.V. (2017), Strukeviç, O.K. (2016), Sviderskiy, Yu.Yu.,

Romanişin, N.Yu. & Ladiçenko, T.V. (2015), Şulak. İgor, (2017). Şupak, I.YA. & Morozova, L.V. (2010), Şvidko, G.K. & Çornobay, P.O. (2016).

Çalışmanın başladığı 2018 Mayıs'ında Ukrayna'da okutulan tarih dersi kitapları internet ortamında bulunmadığından bizzat ilgili ülkeden temin edilmiştir. Okullarda okutulan ders kitapları özel yayınevleri tarafından yayınlanmaktadır. Bölgesel olarak değişmekle birlikte, genellikle ders kitapları okul kütüphaneleri tarafından öğrenciye verilmekte, bu kitaplar yılsonunda tekrar toplanmaktadır. Bu sebeple kitapları temin edebilmek için bizzat okul kütüphanelerine gidilmiştir. Çalışmaya başladıktan sonra Ukrayna Eğitim Bakanlığı resmi internet sitesine tüm derslerin kitapları PDF formatında yüklendiğinden, eksik kitapları tamamlama ve eldekileri teyit etme imkânı olmuştur. Elde edilen ders kitapları üzerine doküman incelenmesi kullanılarak veriler sağlanmış, doğrudan sunulan örneklerden hareketle yorum ve değerlendirme yapılmıştır.

Kitaplarda Türklerle ilgili bilgilerin yer aldığı kısımların tespit edilmesi aşamasında, 6. ve 11. sınıfların tarih ders kitaplarında bu konuda herhangi bir bilginin olmadığı görülmüştür².

7, 8, 9 ve 10. sınıflara ait kitaplarda Türklerle ilgili bölümler belirlenip, bu kısımlar Türkçeye çevrilmiştir. Ayrıca müfredat itibarıyla uygun olması sebebiyle, faydalanılan kaynaklara bir de Kulçitskiy ve Vlasov tarafından yazılan yardımcı ders kitabı dâhil edilmiştir. Müfredat aynı olmasına rağmen, yazarlar arasında zaman zaman farklı yaklaşımların olması sebebiyle, her bir sınıf için bir örneklem kullanmak yerine, aynı sınıfın farklı yazarlara ait tüm ders kitapları analiz edilmiştir. Çalışmada hali hazırda güncel olan Ukrayna Tarihi ve Dünya Tarihi ders kitapları incelenmiştir.

Bulgular

Ukrayna eğitim sisteminde tarih derslerinde okutulan ders kitaplarını incelendiğinde, Türklerle ilgili bilgilerin ağırlıklı olarak Dünya Tarihi ders kitaplarında; çok az kısmının da Ukrayna Tarihi ders kitaplarında yer aldığı görülmektedir. Dünya Tarihi kitaplarında daha çok

---

² 6. ve 11. sınıflara ait ders kitapları kaynakçada verilmiştir.

başlangıçtan milli mücadele dönemine kadar olan Türk tarihi, Ukrayna Tarihi kitaplarında ise Osmanlı, Kırım Hanlığı ve Ukrayna arasındaki münasebetler anlatılmaktadır. Asırlardır devam eden komşuluğun neticesi olarak tarih boyunca iki ülkenin karşılıklı münasebetleri bir hayli fazladır. Bu durumu ders kitaplarında da görmek mümkündür.

Ders kitaplarında Türklerden bazen doğrudan bir ünite yahut ünite içerisinde bir başlık halinde bahsedilmekte, bazen de meselâ, orta zamanlarda Ukrayna gibi bir başlığın altında Türkler zikredilmektedir. Ayrıca Türk tarihinin en fazla Osmanlı dönemi yer almaktadır. Kitaplarda konuların dağılımı şu şekildedir:

7. sınıf Dünya Tarihi ders kitabı: Selçuklular, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, yükselmesi, İstanbul'un fethi

7. sınıf Ukrayna Tarihi ders kitabı: Ukrayna topraklarına Türk Tatar baskınları

8. sınıf Dünya Tarihi ders kitabı: XVI ve XVII. Asırlarda Osmanlı Devleti, Osmanlı Kültürü ve medeniyeti, Osmanlı despotizmi

8. sınıf Ukrayna Tarihi ders kitabı: Kozak kahramanlarının Osmanlı sahillerine yaptıkları seferler

9. sınıf Dünya Tarihi ders kitabı: Osmanlı modernleşme çabaları, Abdülhamid ve Jön Türkler, Balkanlarda isyanlar

10. sınıf Dünya Tarihi ders kitabı: Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, Milli Mücadele dönemi, Mustafa Kemal Paşa ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu

10. sınıf Ukrayna Tarihi ders kitabı: Kırım Hanlığı ve Osmanlı ordularının Ukrayna topraklarına baskınları, Kozakların mücadelesi, Ukrayna Kırım-Osmanlı ilişkileri

Üniversite sınavlarına hazırlık için rehber kitap: Hunlar, Peçenekler, Avarlar, Bulgarlar, Hazarlar, Kuman Kıpçaklar, Karadeniz steplerinden Balkanlara geçen halklar.

Ukrayna Ortaokul ve Lise Tarih Ders Kitaplarında Eski Türk Tarihi ile İlgili Bilgiler

Eski Türk Tarihi ve Türk toplulukları ile ilgili Ukrayna ders kitaplarına bakıldığında sadece 7. sınıf müfredatında Karadeniz'in kuzeyine gelen Türk topluluklarından bahsetmektedir. Bunun haricinde üniversite sınavlarına hazırlık için rehber kitap adlı eserde eski Türk Tarihi ilgili bilgiler mevcuttur. Türk tarihçileri tarafından Türk tarihinin bir parçası olarak kabul edilen Hun, Kıpçak, Peçenek, Hazar, Avar, Bulgar gibi Türk topluluklarından bazılarının Ukrayna ders kitapları

Türk kökenli derken, bazılarının da etnik kökenleri ile alakalı bir ifade yer almamaktadır. Genel olarak eski Türklerle ilgili göçebe bir kavim oldukları, Orta Asya'dan göç ettikleri ve sürekli savaşarak, bölgeyi ele geçirdikleri şeklinde bilgiler yer almaktadır.

Bu topluluklardan Avarlar için, "Türk asıllı göçebe bir halktır. Bizans üzerine akınlar yapmış, Avar Kağanlığını kurmuşlardır" denilmektedir (Kulçitskiy ve Vsalov, 2018: 28). Hunlar için de "göçebe ve Türk asıllı bir halktır, Moğolistan'dan Ukrayna topraklarına kadar yayılmışlardır" ifadesini kullanmaktadır. Kavimler göçünün Hunların baskısıyla meydana geldiği ve Avrupa istikametine doğru çeşitli halkların göç etmeleriyle dünya haritasının değiştiği belirtilmektedir (Kulçitskiy ve Vsalov, 2018: 29). 7. Sınıf Dünya Tarihi ders kitabında kavimler göçü anlatılırken Hunlarla ilgili enteresan bir ifade kullanılmakta, "Avrupa'yı saran salgın hastalıklardan olan suçiçeğini Hunların getirdiği düşünülmektedir" denilmektedir (Lihtey, 2015: 17). VII. Asırda Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan halklardan bahsederken, Türk Bulgar ve Türk Avarlar tabiri kullanılmakta, Bulgarların Tuna ve İtil olarak ikiye ayrıldıklarını, Tuna'da kalanların zamanla Slavlaştıklarını ifade etmektedir.

Şekil 1. Avrupa'ya Suçiçeği Hastalığını Hunların Getirdiği Düşünülmektedir (Lihtey, 2015a: 17)

Уважається, що саме гуни завезли до Європи віспи. Напередодні поразки на Каталаунських полях (451 р.) чимало воїнів Аттіли вже були вражені подібною до віспи хворобою. Якщо це так, то саме гуни додали ще одну вбивчу хворобу до європейських небезпечних пошестей.

Hazar Denizi ile Karadeniz arasında yaşayan Türk soylu kabilelerin de Hazar Hakanlığı altında birleştiklerini belirtmektedir (Kulçitskiy ve Vsalov, 2018: 31-32). Doğu Slavların savaşçı komşuları olarak zikredilen Hazarların, başkentinin önce Semender, ardından İtil şehri olduğu; İtil'in ticari gelirlerinden dolayı zengin oldukları belirtilmektedir. Komşularına yaptıkları baskınlardan da iyi bir gelir elde eden Hazarların devlet yönetiminde Hazar ve Yahudilerin etkin olduğu, sıradan halkın ise, Türk, Bulgar ve Slavlardan müteşekkil olduğu ve bazı doğu Slavlarını hâkimiyet altında tuttukları şeklinde bilgiler yer almaktadır (Sviderskiy, Romanişin ve Ladiçenko, 2015: 23-25).

Ortaçağda Ukrayna başlığı altında Karadeniz steplerinden Balkanlara geçen halklar (Gisem ve Martinuk, 2015b: 25) olarak zikredilen Peçenek, Kıpçak ve Tatarlar için Türkçe konuşan halklar tanımlaması yapılmaktadır. Yazarlara göre, bu halklar zamanla Ukraynalıların

arasında erimişlerdir (Sviderskiy vd., 2015: 12-13). XI. Asrın ikinci yarısında güneybatıdaki Kazak bozkırlarından gelerek, Peçenekleri iten ve Ukrayna topraklarına yerleşen Kıpçaklardan ilk kez 1054 tarihli Slav vakayinamelerinde bahsedildiği belirtilmektedir. Esas olarak hayvancılıkla geçinen bu Kıpçak halkının, yağma yapmak için sürekli Kiev knezliğine baskın düzenledikleri bilhassa Kiev, Pereyaslavsk ve Çernigov şehirlerinin Kıpçak akınlarından dolayı tamamen yıkıldığı ifade edilmektedir (Sviderskiy vd., 2015: 104-119).

Ukrayna Ortaokul ve Lise Tarih Ders Kitaplarında Selçuklu Tarihi ile İlgili Bilgiler

7. sınıfların Dünya Tarihi ders kitaplarında Ortaçağda Doğu ünitesinin alt başlıklarından birisi Türkiye'dir ve Selçuklular anlatılmaktadır (Lihtey, 2015: 224-321). Bunun dışında aynı kitapta Bizans İmparatorluğu adlı bir ünite yer almakta olup, Selçuklu Türkleri ve Bizans adıyla bir alt başlık mevcuttur.

Bizans'ın en büyük düşmanı imparatorluğun doğu sınırlarına gelen Selçuk Türkleridir. Sır Derya'nın alt kıyıları onların ata topraklarıdır. Selçuk adlı bir kumandanın önderliğinde batıya göç eden bu Türk boyu, zamanla diğer Türk kabilelerini de içine alarak, Ön Asya, İran, Irak ve Orta Asya'yı işgal ettiler. Hatta Bağdat ve diğer Arap halifeleri de ona boyun eğdiler ve Tuğrul Bey'i önder olarak kabul ettiler. Selçuklu sultanını "Doğunun ve Batının kralı" olarak tanıdılar (Gisem ve Martinuk, 2015a: 25).

Selçuklu Sultanlığı adıyla yeni bir Türk İslam İmparatorluğu kurulduğunu ifade ederek, Bizans topraklarını yağmalamaları üzerine, Bizans İmparatoru IV. Roman'ın, Selçuklulara savaş açtığı ve 1071'de Ermeni şehri Mantıkerta'da (Malazgirt) büyük bir yenilgi aldığı belirtilmektedir. Sultan Alparslan, esir düşen Bizans İmparatorunu büyük bir vergi ödemesi karşılığında serbest bırakmış, kazandığı savaşların ardından Küçük Asya'da bir imparatorluk kurmuş, "Miryakefalon savaşıyla Bizans'ın ihtişamına son vermişlerdir" denilmektedir (Gisem ve Martinuk, 2015b: 25-26).

Görüldüğü gibi Selçuklular için yağmacı ve işgalci kavramları ile nitelendirme yapılarak, bir imaj oluşturulmaktadır.

Ukrayna Ortaokul ve Lise Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Tarihi ile İlgili Bilgiler

Osmanlı Tarihi ile ilgili 7-8-9 ve 10. sınıfların Dünya Tarihi ve 10. Sınıfın Ukrayna Tarihi ders kitabında bilgiler mevcuttur. Bu eserlerde Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına, kültür ve medeniyetine, idare sistemine kadar pek çok konu anlatılmaktadır.

7. sınıf Dünya Tarihi kitabında kuruluş dönemi ile ilgili şu bilgiler mevcuttur: XIII. Asırda Moğolların baskılarından kaçan pek çok Türk kabilesi Anadolu'ya geldi. Bu göçebe halklar Selçuklu Türkleri ile etnik olarak yakındırlar. Bizans sınırlarına yerleşerek sık sık akınlar yaptılar ve nihayetinde kendi beyliklerini kurdular. Bu savaşçıların arasında en büyüğü Osman'dı. Osman doğuştan bir askerdi. Kutsal savaş olan cihada inanmaktaydı. Osman kendi etrafında diğer halkları Türk Osmanlı adıyla birleştirip sultan unvanı aldı. Ardından gelen idareciler zamanla Avrupa topraklarını işgal etmeye başladılar ve Bursa şehrini kendilerine ilk başkent yaptılar. Sultan Orhan, boğazı geçerek Gelibolu'yu aldı. I. Murad ise, başkentini Edirne'ye taşıdı. I. Bayezid ile birlikte Avrupa haritasında yeni ve savaşçı bir devlet ortaya çıktı (Gisem ve Martinuk, 2015a: 25-26).

İ. M. Lihtey, 7. sınıf Dünya Tarihi ders kitabında Balkanlarda gerçekleşen Osmanlı fetihlerinin ve hâkimiyetinin sebepleri şöyle izah etmektedir; I. Murad'ın Balkanlarda gerçekleştirdiği "işgallerin" başarılı olmasının üç sebebi vardır: birincisi, yerel Hristiyan hükümdarların Osmanlı'ya karşı birleşmek istememesi. İkincisi, işgalcilerin kıvrak finans politikası ile yerli halka daha az vergi uygulamaları; bunun sonucunda da halkın daha iyi yaşam umudu olması. Üçüncüsü ise, ilk yıllarda işgalcilerin Ortodoks ve Yahudi tebaaya dini müsamaha göstermeleri. Bunların sonucunda Osmanlının Balkanlardaki "işgalinin" uzun ömürlü olduğu şeklinde belirtilmiştir (Lihtey, 2015: 226). Aynı yazar 8. Sınıf Dünya Tarihi ders kitabında Balkanlarda Osmanlı idaresi ile ilgili şunları yazmaktadır; XIV. Asrın ikinci yarısı ile XV. Asrın ortalarında Balkanların büyük bir kısmı olan Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Makedonya ve Arnavutluk Osmanlı idaresi altında bulunmaktaydı. Osmanlı sultanları bu işgallerin ardından Küçük Asya'dan (Anadolu) Türkleri getirip bu topraklara yerleştirmişler, böylece yerli halklar esir durumuna düşmüşlerdi. Reaya adı verilen bu "esir halk" vergilerde ve diğer bazı günlük hayatta yapılan uygulamalarda Türklerle eşit değillerdi. Doğu Slavları aynı zamanda kendilerinin daha fazla ayrımcılığa tabi tutulduklarını görüyorlardı. Üstelik de bazı mecburi hizmetleri yapmakla mükellef idiler. Onlar askerlik hizmetine kabul edilmiyorlardı ve silah taşımaları yasaktı. Slavların Türklerden daha büyük ev yapmaları ve daha güzel giyinmeleri yasaktı. Sayıca en fazla Türk, Bulgaristan ve Makedonya'nın şehir ve köylerine yerleştirilmişti. Yerli halkın nüfusuna oranla Türkler sayıca az da olsalar idareci elit statüsündeydiler. Mahkemeler Osmanlı kanunlarına göre yapılırdı. Bir tek Bosna'da yerel halkın idareye girme hakkı vardı. "İşgalciler" şehirlerdeki yerel Slav kiliselerinin bağımsızlığını yok ederek

Konstantinapol patrikliğine bağlamışlardı. Patrik Yunanlılardan seçilmişti ve okullarda Yunan dili kullanılmaya başlanmıştı ancak Slavlar bu dilleri anlamıyordu. İstanbul patriğinin Balkanlardaki ruhani lider olmanın yanı sıra siyasi fonksiyonları da vardı. Bu patrik Türk hükümetine kendisinin kontrolü altında bulunan Hristiyanların sayısını da bildirmekteydi. Bunun yanı sıra işgalciler Ortodoks kiliselerini yıkıp camilere çevirmişlerdi. Yeni mabetler kurmayı yasaklamışlardı. Tüm bu uygulamalar Slavları zorla Müslümanlığa geçirmek için yapılıyordu (Lihtey, 2016: 135).

Osmanlılar için kullanılan tabirlere bakıldığında, bu kitapların açık bir önyargı ile yazıldığı ve genç nesillere Türkler hakkında son derece olumsuz bir imajın verildiği hükmüne varılabilir.

Gisem ve Martinuk tarafından yazılan 8. sınıf Dünya Tarihi kitabı da Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki fetihleri ile ilgili aynı olumsuz imajı vermektedir. Şöyle ki; "işgal sırasında Türkler korkunç bir yıkım ve katliam gerçekleştirdiler. İşgal edilen bölgeleri elde tutabilmek için büyük şehirler çok güçlü şekilde teçhizatlanmış kalelere dönüştürüldü, en güzel topraklara Türkler yerleştirildi. Müslüman olmayanlara hem ilave bir takım vergiler uygulandı, hem de yol, kale, köprü inşaatlarında çalıştırıldı. Osmanlı İmparatorluğu işgal ettiği toprakları ancak silah gücüyle elde tutabiliyordu. Yerli Hristiyan halklar ise her zaman işgalcilere karşı mücadele etmekteydi. Bu baskıların sonucunda Bulgaristan ve Sırbistan'da Gayduklar Hareketi³ meydana geldi. Gayduklar Türk memurlarına, askerlerine ani baskınlar düzenliyorlar, Müslüman yerleşim yerlerini yakıyorlardı. Onları kahraman olarak gören Hristiyan halkların desteğiyle başarılı oluyorlardı. Fakat korkusuzca savaşan Gayduklar, bazı yerlerde aşırıya da kaçıyorlar, kendi vatandaşlarının yaşadığı yerleri yağmalıyor, tecavüz ediyorlardı. Hristiyan kilisesi de halkı Türk esaretine karşı ayaklanmaya çağırıyordu. Ancak bu dönemde Avrupa devletlerinden yeterli destek alamıyorlardı. Bütün bu zor şartlara ve baskılara rağmen Slavlar kendi medeniyetini, adetlerini ve dilini korumayı başaramışlardır. Esir halkların bu mücadeleleri Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü zayıflatıyordu (Gisem ve Martinuk, 2016: 140).

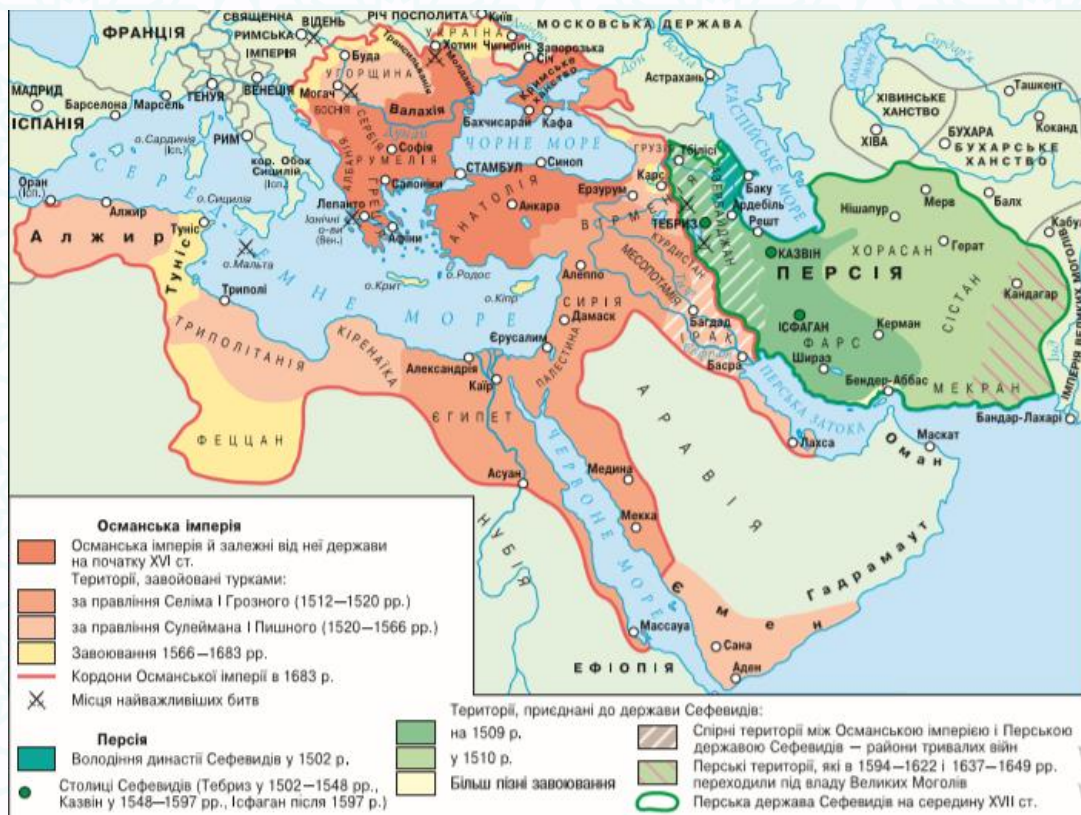
Kitaplarda İstanbul'un fethi konusu anlatılırken, Ayasofya, ezilen Hristiyanlar, şehrin adının değiştirilmesi gibi temalara vurgu yapılmaktadır. Şu ifadeler örnek verilebilir; II.

³ Гайдуки (Gayduklar): Güney Slavlarda Türk işgalcilere karşı mücadeleye iştirak edenlere verilen isim ("Gayduklar", 2019).

Mehmed, Konstantinapol'ü işgal ederek fatih unvanını aldı. Şehrin adını değiştirerek hükûmetini buraya taşıdı (Lihtey, 2016: 135 ve 137). “...Boğazda Muhammed’in yeşil bayrağı dalgalanmaya başladı. ...Kutsal Sofya Kilisesi camiye dönüştürüldü. ...Türkler işgalden sonra üç gün boyunca şehri yağmaladılar” (Lihtey, 2015: 229). “Türkler, 60 bin Bizanslıyı esir olarak sattılar” (Gisem ve Martinuk, 2015a: 198). “Türklerin en büyük ve en güçlü tarafları 200 bin kişiden oluşan ordusudur. Tek uğraşları savaşmak olan Türkler, bu ordu sayesinde korkunç bir yağmacılık, tecavüz ve ölüm dolu bir işgal gerçekleştirdiler” (Gisem ve Martinuk, 2015a: 199).

Şekil 2. Osmanlı İmparatorluğu ve İran XVI-XVII yy. (Daçenko ve Litavçenko, 2016: 140)

Fatih için “işgalci Mehmed” ifadesini kullanan ders kitapları Yavuz Sultan Selim için de “korkunç Selim” demektir. İşgalci Mehmed’den sonra, Korkunç Selim de aynı politikayı devam ettirdi. Şah İsmail’in ordularını yenerek, devletinin sınırlarını Mezopotamya ve Kürdistan’a doğru genişletti. Mısır, Suriye, Lübnan ve Mekke Medine’yi topraklarına kattı. İslam inancına göre buralara hâkim olanlar İslam dünyasının lideri olmaktadır. Bundan dolayı Selim ve ondan sonra gelenler kendilerine halife unvanı verdiler ve bu unvan sayesinde sultanın şahsiyeti tartışılmaz oldu (Lihtey, 2016: 137) gibi cümleler Osmanlı hükümdarları hakkında olumsuz bir imaj meydana getirmektedir.

Kitaplarda Muhteşem Süleyman olarak ifade edilen Kanuni Sultan Süleyman dönemi, diğer hükümdarlara nazaran daha fazla yer tutmakta ve daha olumlu cümlelerle anlatılmaktadır. Bunun sebebinin, hem devletin zirve dönemini yaşıyor oluşu, hem de Osmanlı sarayının en etkili şahıslarından biri olan Hürrem Sultan'ın Ukrayna asıllı olmasıyla ilgili olduğu düşünülebilir. Bu dönem şöyle anlatılmaktadır; Muhteşem Süleyman devri, dünyadaki en muhteşem devletin, en güçlü dönemidir. Mükemmel ve ayrıntılı kanunlar çıkarmış, devletin her tarafında bu kanunları hâkim kılmıştır. Bu dönemde Belgrad, Mohaç, Rodos ve Vidin üzerine sert ve vahşi şekilde seferler yapan Türkler, sadece askeri değil, diplomatik olarak da Avrupalılarla mücadele ettiler. Mesela Habsburglara karşı Fransa ile ittifak yaptılar (Lihtey, 2016: 137 ve 138) Avrupa'nın dini açıdan bölünmesinden faydalanmak için Protestanları desteklediler. "Öyle ki bu dönemde Protestanlar Süleyman'a kendi koruyucuları gözüyle bakmaktaydı" (Gisem ve Martinuk, 2016: 138). Irak, Gürcistan'ın batı bölgeleri ve Ermenistan üzerine seferler yaptılar. Böylece XVI. Asırda Türk sultanının elindeki topraklar 8 milyon kilometrekareye, nüfusu ise 25-35 milyona ulaştı. Bu gücü kullanan Sultan yabancı elçilerle bizzat görüşmüyor, yardımcılarının görüşmesini uzaktan izliyordu. Osmanlı diplomasisi sık sık yabancı elçilere baskı, korkutma veya rüşvet politikası uyguluyordu (Lihtey, 2016: 137). 8. Sınıf Dünya Tarihi ders kitabında mevcut olan ve Kanuni'nin elçileri kabulünü temsil eden bir minyatürün altında şöyle bir açıklama yapılmıştır: "ülkelerin elçileri Süleyman'ın önünde diz çöküp yerlere eğilmek zorunda idi. Bunu yapmak istemezlerse, zorla yaptırılırdı" (Daçkov ve Litavçenko, 2016: 152).

Kitaplarda Hürrem Sultan'la ilgili de şunlar yazılmaktadır: Süleyman'ın eşi, Rogatina şehrinde (Ukrayna) yaşayan bir papazın kızı olan Anastasia Lisovska'dır. 15 yaşında iken esir pazarında, zengin bir devlet adamı olan İbrahim Paşa'ya satılmıştır. Anastasia, iyi bir eğitim almıştır ve üç dil bilmektedir. Bu özelliği dolayısıyla İbrahim Paşa tarafından sultana hediye edilir. Sultanın haremde Roksalana adını alır. Çok zeki ve çok güzel olduğu için kısa zamanda sultanın gözdesi olur, Müslümanlığı kabul eder ve birinci eşi konumuna yükselir. Zamanla entrikalar çevirerek Süleyman'ın Çerkez eşinden olan büyük oğlu Mustafa'yı Süleyman'a yok ettirip, çok sevdiği oğlu Selim'in (II. Selim) tahta çıkmasını sağlar. Şaraba olan tutkusu sebebiyle Selim'e sarhoş lakabı verilmiştir. Osmanlı'nın en güçlü kadını olan Roksalana, kocasından önce ölür ve Süleymaniye Camii'nin bahçesine defnedilir (Lihtey, 2016: 137-138).

Şekil 3. Roksalana (Hürrem Sultan) Ressam A. Hinkel-1780 (Lihtey, 2016: 137)

Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması ayrı bir başlıkta anlatılmakta ve şu bilgiler yer almaktadır:

II. Selim döneminde 1571 yılında Lepanto şehri yakınlarında yapılan muharebede İtalya'nın desteklediği İspanyol donanması Osmanlı donanmasını yok etti. Bunun neticesinde Türkiye Akdeniz'in bir kısmının kontrolünü kaybetti. En önemlisi de, XVI. Asrın sonunda para-fiyat ihtilali yaşandı. Avrupa pazarında Amerikan gümüşü ortaya çıktı. Osmanlı akçesinin değeri düştü. Bunun üzerine ülke çapında bir finans krizi ortaya çıktı ve bunun sonucunda köylü ve yeniçeri ayaklanmaları oldu. Bütün bunlar ordunun gücüne büyük bir darbe vurdu ve Yeniçeriler devlet işlerine karışır oldu. Osmanlı sarayında yabancı müdahaleler de görülmeye başlandı. XVIII. Asrın sonunda Türkiye'nin dış politikası İngiliz diplomasisinin etkisi altındaydı ve İngilizler Osmanlı sarayını Rusya'ya karşı kışkırtıyordu. Ancak ordunun Rusya ile baş etmesi mümkün değildi. Rusya'ya karşı yapılan savaşlarda kaybeden Osmanlı, 1791 Yaş Anlaşması ile Bug ve Dinestr arasındaki toprakları Rusya'ya bıraktı ve böylece Kuban'dan Dinestr'a kadar olan Karadeniz'in güney toprakları ile Kırım, Rusya'nın eline geçti (Lihtey, 2016: 139).

8. sınıf Dünya Tarihi kitabında Osmanlı Devleti'nin zayıflaması konusu anlatılırken, bir paragraf halinde "Osmanlı tiranizmi" diye bir kavram kullanılmakta ve bu kavram şu şekilde

açıklanmaktadır; XVIII. Asırda halktan alınan vergiler çok yüksekti. Devlete karşı bir güvensizlik hâkimdi. Ülke genelinde ticaret bozulmuştu. Büyük topraklar bereketsiz olmuş, tarım gelirleri azalmıştı. Devletin baskısından ve yöneticilerin dikkatini çekmekten korkan vatandaşlar yasal yollarla kazandıkları servetlerini bile gizliyorlardı. Bu dönemde polis ve mahkemelerin adaletsiz davranışları meşhurdu. Barış zamanında sokaklara çeteler ve kapkaççılar hâkimdi. Her savaş zamanında ise, ülkede yaşayan yabancılara düşman gözüyle bakılıyordu. Gittikçe artan bu despotizmin sonucunda, eyaletler darmadağın olmuş ve perişan görünümde idi. Şehirler sefil ve çaresiz insanlarla doluydu. Ülkedeki Hristiyanlar, imparatorluğun dışında sığınacak bir yer bulma umutlarıyla, Müslümanlar ise tiranizmin daha az olduğu şehirlere kaçıyorlardı (Lihtey, 2016: 140).

Osmanlı Devleti'nin yenileşme çabaları da ders kitaplarında yer bulmuştur. İlk reformların III. Selim döneminde askerî alanda yapıldığı, fakat bundan memnun olmayan Yeniçerilerin padişahı öldürdükleri anlatılmaktadır (Polyanskiy, 2017: 207). 7. ve 9. Sınıfların Dünya Tarihi ders kitaplarında Yeniçeriler ve devşirme sistemi ile ilgili bilgiler verilmiş, temsili resimler de kullanılmıştır. Resimlerde Yeniçeriler son derece ürkütücü olarak gösterilirken; devşirme sistemi ile ilgili de ailesinden koparılan küçük Hristiyan çocuk imajı dikkat çekmektedir. 9. sınıf kitabında "Çeteye Dönüşmüş Birlikler: Yeniçeriler" adlı ayrı bir başlık halinde şu bilgiler yer almaktadır:

Ordunun en güçlü unsurunu oluşturan Yeniçeriler, 1826 yılına kadar aşağılık ve ahlaksızca bir hayat sürüyorlardı. Zorla haraç alıyorlar, kendilerine para vermek istemeyen tüccarların dükkânlarını yağmıyorlardı. Meselâ 100 tuğlayı 1000 tuğla parasına satıyorlardı. Savaşçı kabiliyetlerini ve din uğruna savaşma inançlarını kaybetmişler; cesaretlerini ise hırsızlık ve yağmacılıkta gösterir olmuşlardı (Daçkov ve Litovçenko, 2017: 150).

Osmanlı Devleti'nin yaptığı en aşağılık ve en korkunç uygulama ise, Hristiyan ailelerden her beş senede bir tane çocuğun yeniçeri ordusuna alınması idi (Lihtey, 2016: 136). 7-8 yaşlarında ailesinden zorla alınan çocuklar, Müslüman yapıldıktan sonra kendi kökleri unutturuluyor, devlete ve İslam'a teslimiyet duygusuyla ölmeye hazır, korkunç ve acımasız bir savaşçıya dönüştürülüyordu (Podalak ve Lukaç ve Ladiçenko, 2016: 148). Osmanlı despotizminin şüphesiz bir diğer büyük örneği de sarayda ve haremden binlerce esirin hizmet etmesi idi (Daçkov ve Litavçenko, 2016: 152).

Şekil 4. Esir Düşen Çocuğun Satılması Ressam Vereşagin (Gisem ve Martinuk, 2015b: 194)

■ Продаж дитини-невільника. Художник В. Верещагін

Kitaplarda yenileşme ve reform çabalarının genel olarak başarısız olduğu kanaati hâkimken, Tanzimat ve Islahat fermanları için övgüler yer almaktadır. Bilhassa gayrı Müslimlere getirilen yeni haklar anlatılmakta, nüfusun yüzde kırkını oluşturan gayrı Müslimlerin, diğerleriyle eşitlendiği; Sultan Abdülaziz'in bu yenilikleri Müslümanlar lehine değiştirmek istediği ancak Yeni Osmanlılar'ın buna karşı çıktığı belirtilmektedir (Şulak, 2017: 156; Gisem ve Martinuk, 2017: 207).

9. sınıf kitaplarında II. Adülhamid ile ilgili ortak bir kanaat hâkimdir; tiran, zalim, korkunç ve eli kanlı sultan. Aynı yerlerde Jön Türkler'den bahsederken muhalefette oldukları dönem için kahramanlık, özgürlük, yenilikçilik ve başarı sıfatları kullanılmakta, iktidar dönemleri ise despotluk olarak zikredilmektedir. Sultan Abdülhamid'in en çok eleştirildiği konular, ülke içerisinde yasaklar uyguladığı ve Hristiyan azınlıklara karşı tavır aldığı şeklindedir. "1876 yılındaki anayasa değişikliğinden sonra Osmanlı Devleti'nde tam bir zulüm, eziyet ve işkencelerle dolu diktatör Abdülhamid dönemi başladı (1876-1909). Onun dönemi Türkler açısından bir baskı dönemi olarak tarihe geçti" (Gisem, ve Martinuk, 2017: 208; Polyanskiy, 2017: 175).

1882 yılında Türkiye⁴, iflas ettiğini ve aldığı kredileri ödeyemeyeceğini ilan etti. Ağır ağır İngiliz ve Fransız kolonisi haline dönüştü. İsyanlardan korkulduğu için polise sansür uygulama yetkisi verildi. Panislamist lider II. Abdülhamid, 1877-78 Rus harbinin bahane ederek, parlamentoyu kapattı ve gayri Müslimlerin eşitliği prensibinden vazgeçti. Türk Hristiyanları sürgün etti. Tarihe Ermenileri kesen sultan (Kolada, 2017: 244-246) olarak geçen Abdülhamid'in siyaseti doğrudan Ermeni, Yunan ve Bulgar azınlıklara karşı idi. Abdülhamid'in azınlıklara yaptığı uygulamaları Avrupa devletleri defalarca kınamıştır. "Abdülhamid hükûmetini devam ettirebilmek için bir ulusu diğer bir ulusla çatıştırıyordu. Meselâ, Balkanlarda Makedonlarla Bulgarları, 1894'de Kürtlerle Ermenileri birbirine karşı savaştırmıştır" (Şulak, 2017: 157). 1894-95 ve 96 yıllarında Erzurum, Trabzon ve İstanbul'da Ermeniler katledilmiştir (Kolada, 2017: 244). Özellikle 1894 yılındaki Ermenilerle olan çatışmalar önemlidir. Bu dönemde Ermenilere ait 50 bin ev yakılmış, çocuklar ve kadınlar dâhil 100 bin kişiye gaddarca işkenceler yapılmış, acımasızca kıyılmıştır. Üç yıl sonra da Yunanlılar Kıbrıs'a sürgün edilmiştir (Polyanskiy, 2017: 176). Aşağıdaki karikatürün ülkeler arası barış, iyi komşuluk gibi kavramların ötesinde, bir ders kitabında bulunmasının çocuk psikolojisi ve pedagojik açıdan yanlışlığı çok açıktır.

Şekil 5. Zulüm. Abdülhamid Devrine Ait bir Karikatür (Gisem, ve Martinuk, 2017: 208)

Зулом. Карикатура на правління
Абдул-Гаміда II

⁴ Kitabın pek çok yerinde bazen "Osmanlı" bazen "Türkiye" ifadeleri kullanılmıştır (Kolada, 2017: 246). Bu kullanım kitapların hepsinde oldukça yaygındır.

XX. asrın sonlarında Osmanlı Devleti'nde nüfusun üçte birinden daha az Türk unsuru vardı. Bu unsur çok etkili değildi. Bu ortam içerisinde bir Türk muhalefet hareketi oluştu. II. Abdülhamid'e karşı olan bu muhalefet, keyfilğin kısıtlanması ve anayasaya dayalı monarşinin kabul edilmesi taraftarı idi. Aralarında çeşitli fikir ayrılıkları olmasına rağmen muhalefet hareketinin tüm mensupları, ilk Türk anayasasının yenilenmesi ve II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi fikri etrafında anlaştılar. XIX. Asır sonlarında en aktif olan grup İttihat ve Terakki idi. Bunlar özellikle genç subaylardan oluşuyordu. Paris'te bir Jön Türk kongresi yapıldı. Bu kongrede iktidara karşı bir askeri ayaklanma kararına varıldı ve 1908 yılı ilkbaharında Jön Türk subayları ayaklandılar. Bu ayaklanma tarihe "Jön Türk devrimi" olarak kaydedilmiş olan büyük değişimi başlattı. İsyanlılar Selanik ve Makedonya'nın çeşitli yerlerinde idareyi kendi kontrolleri altına aldılar. Türk anayasasının yenilenmesini ve sultanın tahttan inmesini istiyorlardı. Önce hükümetle bir anlaşma yaptılar. 1909'da sultana sadık kalan bir kısım insanlar tepki gösterdi ise de bunlar İstanbul dışına sürüldüler ve devlette yönetim sistemi değişti. II. Abdülhamid saf dışı bırakılarak, yaşlı ve tutsak durumda olan Sultan V. Mehmed onun yerine geçti. Onun amacı sadece krallık sürmektir; devleti yönetmek değildi. Gerçek manada yönetim Jön Türkler'in elinde idi. Onlar da bürokrasi ve tüm bakanlıkları ele geçirdiler (Reent ve Maliy, 2017: 184; Gisem, ve Martinuk, 2017: 208; Polyanskiy, 2017: 177).

Jön Türkler birçok reform yaptılar. En önemlisi askeriyenin yeniden düzenlenmesi, polis ve jandarmada reformlar yapıldı ancak çok da başarılı oldukları söylenemez. 1909-1918 arası dönemde ciddi bir şekilde devletin ekonomisini daha da kötü duruma soktular. Sonuçta devletin sorunları daha da arttı. Bunlar Türk olmayan halkların özgürlüklerini reddettiler. Ermeni, Yunan, Arap, Arnavut ve Kürtlere acımasızca şiddet uyguladılar. Öncelikli hedeflerinden birisi devletin toprak bütünlüğünü sağlamaktır. Bu hedeflerine ulaşabilmek için Osmanlılık doktrinini savundular. Bu doktrin, etnik geçmişi, soyu veya mensup olduğu ırkına bakmaksızın herkesi Osmanlı vatandaşı ve devletin bir parçası olarak görüyordu. Ancak Türk olmayan halkların liderleri, Jön Türkler'in bu politikasını zorunlu Türkleştirme ve Müslüman olmayanların ezilmesi olduğu gerekçesiyle suçladılar. Kurtuluş mücadelesi veren tüm halk hareketleri şiddet kullanılarak bastırılmaktaydı. Özgürlük, eşitlik, kardeşlik temaları ön plana çıkarılmak istendi ancak başarılı olunamadı. Birkaç yıl içerisinde bunların da II. Abdülhamid'in tiranlık döneminden çok da farklı olmadıkları görüldü (Gisem ve Martinuk, 2017: 208; Polyanskiy, 2017: 177).

7. sınıf Dünya Tarihi ders kitaplarında Osmanlı Kültürü başlığı altında edebiyat, tarih, din ve eğitim konularında bilgiler yer almaktadır. Bu bölümde siyasi tarih bilgilerine nazaran daha objektif yaklaşımın olduğu görülmekte ve yazarların konuya hâkimiyetleri de dikkat çekmektedir (Lihtey, 2015: 230-231).

10. sınıfın hem Dünya Tarihi hem de Ukrayna Tarihi ders kitaplarında, I. Dünya Savaşı başlığı altında Osmanlı Devleti'nden bahsedilmektedir. XX. Asır başlarında dünyadaki siyasi olaylar özetlenirken, Trablusgarp ve Balkan savaşları verilmekte, ardından da I. Dünya Savaşı cephe cephe anlatılmaktadır (Reent ve Maliy, 2010: 62; Polyanskiy, 2010: 63-64).

2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesinden sonra Türkiye ve Ukrayna devletlerinin müttefik tutumu artmış, dostane ilişkileri güçlenmiştir. Bu iyi ilişkilere rağmen Ukrayna'nın, Ermeni meselesinde ders kitaplarında Ermeni tezini desteklediklerini ve jenosit dediklerini görmekteyiz. Gisem ve Martinuk tarafından yazılan 10. Sınıf Dünya Tarihi ders kitabında şu bilgiler verilmektedir: Sarıkamış'ta Rus Orduları Türk askeri gücünü yok etmişlerdi. Bu olay üzerine Türk hükümeti kendi başarısızlığını kabul etmeyerek Rus ordusunun ilerlemesine yardım ettiği gerekçesiyle ülkesinde yaşayan ve Hristiyan Ermenilerin Doğu Anadolu'dan sürgün edilmesi emrini vermiştir. Türkiye'de Ermeni halkının öldürülmesi olayları korkunç boyutlara ulaşmıştır. Öyle ki, 1915 yılının sonunda ülkedeki 2.1 milyon Ermeni'den sadece 600 bin kalmıştır. Bu olay XX. asrın ilk soykırımı olarak kabul edilmektedir (Gisem ve Martinuk, 2018: 12).

Nihayet savaşın sonunda 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Andlaşması ile Türklerin topraklarının yüzde sekseninden vazgeçmeyi kabul ettikleri belirtilerek, Anadolu'da yapılan işgaller hakkında bilgi verilmektedir. Osmanlı Devleti'nin yıkılması anlatılırken kullanılan ifadeler de dikkat çekicidir. Despotizmle yöneten, güç ve zorbalıkla komşularını hâkimiyeti altına almış olan, soygun yaparak Balkan ve Arap topraklarını işgal eden Osmanlı'nın elinden bu toprakların kurtarıldığı yazılmaktadır (Şupak ve Morozova, 2010: 99-102).

Ukrayna Ortaokul ve Lise Tarih Ders Kitaplarında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ile İlgili Bilgiler

Yukarıda bahsettiğimiz 10. Sınıf Dünya Tarihi ders kitaplarında Anadolu'daki işgaller konusu ve ardından Vatanseverlerin Direnişi adıyla bir alt başlıkta şu bilgiler yer almaktadır; işgallerin ardından halkta kendiliğinden bir direniş fikri ortaya çıktı ve birlikler kurulmaya başlandı. Bu birliklerin başında Türk entelektüeller, askerler ve vatanseverler vardı. Bu birlikler

Erzurum ve Sivas'ta art arda toplantılar yaparak General Mustafa Kemal'in önderliğinde toplanıp, bağımsızlık ve egemenlik bildirisini kabul ettiler. Aynı sayfada yer alan Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafının altında şöyle yazmaktadır: Türk devlet adamı, askeri ve politik lider. Mustafa Kemal, Türklerin babası anlamına gelen Atatürk soyadını kanunla almıştır. Yeni kurduğu devletin ilk cumhurbaşkanı olmuş ve bir dizi reformlar yaparak Türk devletinin kalkınması için çalışmıştır. Türkiye'de Atatürk sıra dışı bir saygı ile anılmaktadır (Şupak ve Morozova, 169-170).

Ders kitaplarında Osmanlı Devleti ile ilgili pek çok konuda var olan ön yargılı yaklaşım, Atatürk inkılâpları ve Cumhuriyet'in ilk yılları ile ilgili de görülmektedir. Çifte hükümdarlık başlığı altında İstanbul ve Ankara hükümetlerinin varlığından bahsedilmekte ve şöyle denilmektedir: İstanbul'da sultan ve taraftarları, Ankara'da ise Kemalistler (Cumhuriyetçiler) hâkimdi. Bu durum iç savaş tehlikesi doğuruyordu. Ankara'da Cumhuriyetçiler önce 1921'de geçici bir anayasa kabul ettiler ardından da saltanatı kaldırıp Cumhuriyeti ilan ettiler. Bu olay Türkiye üzerine plan yapan devletlerin amaç ve planlarını bozmuştur. Kitapta, yapılan inkılâpların başarılı olduğu, Türkiye'nin modernleştiği gibi olumlu ifadelerle pozitif bir imaj oluşturulmaktadır. Ancak aynı kitapta yeni kurulan devletin ve yeni anayasanın Atatürk'e olağan dışı bir iktidar ve güç sağladığı belirtilerek, (bu dönemde ülkenin içerisinde bulunduğu olağanüstü şartlar dikkate alınmadan) iç isyanların bastırılmasında yaşanan olaylar acımasızlık olarak değerlendirilmekte, isyancılar için özgürlük isteyen güçler tanımlaması yapılmakta ve 1920'deki Kürt isyanında devletin şiddet kullandığı yazılmaktadır. Atatürk tarafından, savaşta kahramanlaşan arkadaşları da dâhil, her türlü muhalefetin idamla cezalandırıldığı gibi cümlelerle olumsuz bir imaj oluşturulmaktadır (Şupak ve Morozova, 2010: 170).

Ukrayna Ortaokul ve Lise Tarih Ders Kitaplarında Türk Ukrayna Mücadelesi ve Kırım Hanlığı

Ukrayna Tarihi ders kitaplarında Osmanlı ve Kırım Hanlığı ile yapılan mücadeleler Ukrayna Topraklarına Türk-Tatar Akınları başlığı altında yer almaktadır. Önce Altın Orda Devleti anlatılmakta ardından Kırım Hanlığının kuruluşu ve Osmanlı himayesine girmesi konusu özetlenmektedir. Daha sonra ise, yaptıkları işbirliği neticesinde güçlenen Kırım Hanlığı ve Osmanlı ordularının Ukrayna topraklarına yağma ve esir alma maksadıyla sürekli saldırdıkları, XV. ve XVI. asırda 86 kez büyük yağma yaptıkları, Kiev şehrini ve bilhassa şehirdeki tüm kiliseleri yaktıkları belirtilmektedir. Kitaplara göre Kırım Hanlığı baskınlarla o kadar çok esir

toplamaktadır ki, esirlerin sayısının, hanlığın öz nüfusunun beş katına ulaşmıştır. Esir kelimesi Yasir olarak yazılmakta olup, incelediğimiz her iki kitapta da vurguyu artırmak için sayfa içerisinde ayrı bir kutucuk şeklinde verilmekte ve temsili bir resimle de gösterilmektedir. Ayrıca “Türklerin Ukrayna, Rusya, Polonya topraklarına saldırarak insanları tutsak almaları” şeklinde bir açıklama yapılmaktadır. Haydutluk/eşkıyalık hareketi olarak nitelendirdikleri bu saldırıların neticesinde Ukrayna'nın insan kaybının 2-2,5 milyon olduğu, hatta güney Ukrayna bölgesinde ve Karadeniz kıyılarında nüfusun tamamen yok olduğu, bundan dolayı Ukrayna'nın orta kesimlerinde bulunan Çerkassi, Kaniv, Kamyanetsk, Bar, Podilsk ve Vinnetsa gibi şehirlerin sınır şehri haline geldiği iddia edilmektedir (Sviderskiy, Romanışin, ve Ladiçenko, 2015: 194-198).

Ders kitaplarında mevcut olan ve dikkat çekici bir diğer konu, Ukrayna Kozaklarının Osmanlı ülkesine yaptığı saldırıların Osmanlı'nın zayıflamasında büyük etkisinin olduğu iddiasıdır. Böylece “işgalci Osmanlı'nın ordusunu zayıflatan, dolayısıyla Balkanlardaki esir Slav kardeşlerine yardımcı olan Kozaklar” imajı verilmektedir. Bu iddia şu şekilde anlatılmaktadır: Ukrayna Kozak Zaporajlarının hücumları da Osmanlı için bir büyük tehlike oluşturmuştur. Kozaklar Osmanlı donanmasını yok etmiş, esir pazarlarını işgal ederek, kendi vatandaşlarını serbest bırakmışlardır. Ayrıca 1683'de Türk ordusu Avusturya topraklarında Vidin şehrini kuşattığında Polonya kralı Jan Sobeskiy Avusturya başkentine kendi ordusunu göndermiştir. Bu ordu içinde birçok Ukrayna Kozakları vardır. Onların yardımıyla bu ordu Türklere büyük bir darbe vurmuş ve bu yenilgi Osmanlı işgalciliğinin sonu olmuştur (Lihtey, 2016: 139). Kozaklar, 1606 yılında Karadeniz'de Osmanlı donanmasının üç gemisini yok etmişler, 1608'de İzmail, Akkerman ve Kılburun Kalelerini ele geçirmişlerdir. Karadeniz'de oldukça güçlenen Kozak orduları, 1614'de Sinop'a saldırarak şehri yakmışlardır. En büyük harekât 1615'de 80 gemiyle Türk başkentine yapılan akındır. 30 bin kişilik Osmanlı ordusuna karşı şehri ele geçiremeseler de limanları yakıp geri dönmüşlerdir. Bundan bir yıl sonra da Kefe Kalesi'ni ele geçiren kahraman Kozaklar, binlerce mahkûmu serbest bırakmışlardır. Bu olay Osmanlı'ya vurulan en ağır darbe olmuştur (Kulçitskiy ve Vlasov, 2018: 114).

Kozak kahramanlarının bütün bu seferleri hiçbir zaman başka ülke toprağını işgal etme maksadı taşımamıştır. İki gayeleri vardır: Birincisi düşman gücünü zayıflatmak; ikincisi de, Türk ve Tatarlar tarafından esir alınan vatandaşlarını kurtarmak (Şvidko ve Çornobay, 2016: 98). Kozaklarla bir türlü baş edemeyen Osmanlı, birçok kez Lehistan Litvanya Birliği'ne başvurarak

Kozakları yok etmelerini istedi. Ancak Kozakların kendi sınır bekçileri olduğunu bilen Lehistan Devleti Kozakları desteklemeye devam etti (Strukeviç, 2016: 67).

Sonuç

Bu çalışma Ukrayna Tarih ders kitaplarında Türkler (Türk imgesi/imajı gibi çalışmalarda dâhil) ile alakalı bugüne kadar Türkçe yazılmış ilk makaledir. Ders kitaplarının imge/imaj oluşturmada etkisini araştırıp genel kanaatlere ulaşmak için ilgili dersin öğretmen faktörü, öğrencinin nasıl algıladığı, sınıf dinamiği ve merkezi pedagojik ve ideolojik çerçeve gibi hususların da dikkate alınması gerekmektedir. Bu yöntemleri uygulayabilmek için saha çalışması yapılması gerektiği aşikârdır. Bu sebeple bu makale doküman analizi yapmak suretiyle elde ettiği sonuçları genelleştirme iddiasında değildir. Ancak ileriki zamanlarda saha çalışmalarıyla da desteklenerek yapılacak daha geniş çaplı araştırmalara başlangıç olacaktır.

Bugün Ukrayna toprakları olan ve tarihi coğrafyamızda deşt-i kıpçak olarak da zikredilen Karadeniz'in kuzeyi, Türklerin Batıya göçleri sonrasında yerleştikleri ve uzun yıllar yaşadıkları bir bölgedir. Dolayısıyla Türklerle Ukraynalıların komşuluğu kadim zamanlardan beri var olmuş ve halen devam etmektedir. Komşu ülke olmanın neticesi olarak da ders kitaplarında Türk tarihinin her devri ile ilgili az ya da çok bilgi bulmak mümkündür.

Ukrayna eğitim sistemi içerisinde tarih derslerinde okutulan ders kitaplarında Türkler ile ilgili verilen bilgi ve yorumlarının incelendiği bu çalışmada, genel olarak Türk tarihinin bütününe, bilhassa Osmanlı tarihine dair olumsuz bir bakış açısının olduğunu söylemek mümkündür. Kitaplarda bu konularla ilgili resim ve haritalar da vardır.

İnceleme neticesinde, kitapların bazılarında yalın bir anlatımla siyasi tarih bilgileri aktarılırken, bazılarında ise, aralarda kullanılan bir takım sıfat ve tanımlarla menfî bir imaj meydana getirildiği görüldü. Meselâ, eski Türkler, "göçebe, savaşçı, Moğolistan'dan Karadeniz'in kuzeylerine kadar yayılan" yahut "doğudan batıya hastalık taşıyan" gibi ifadelerle anlatılmakta, Selçuklular için de benzer şekilde "yağmacı" denilmektedir.

Esas ön yargılı ve menfî bir ifade tarzının Osmanlı tarihi anlatılırken kullanıldığı görülmektedir. Bazı yazarlara göre, Osmanlı Devleti'nin yönetim biçimi tiranizm; Osmanlı sultanı bir despottur. Osmanlı sultanlarından, Fatih Sultan Mehmed işgalci, Yavuz Sultan Selim korkunç, Sultan II. Abdülhamid bütün arzusu azınlıkları yok etmek olan bir tiran, eli kanlı, zorba, zalim, korkunç gibi sıfatlarla anlatılmaktadır.

Bunun yanı sıra Osmanlıların Balkanları işgal edip, korkunç bir yağma ve katliam yaptıkları, bölgeye yerleştirilen Türklerin halka eziyet ettiği, yerli halkı zorla Müslümanlaştırmak istediği, Hristiyanlara ayrımcılık yaptığı, onları zorla yol, kale veya köprü inşaatlarında çalıştırdığı belirtilmektedir.

İstanbul'un fethinden sonra üç gün boyunca şehri yağmaladıkları, 60 bin Bizanslının esir olarak satıldığı, Hristiyan çocuklarının ailelerinden zorla alınıp militarist bir Müslüman olarak yetiştirildikleri, Osmanlı sarayında ve haremde binlerce esirin hizmet ettiği, gibi bilgiler cümle aralarında kullanılarak, ortaokul ve lise öğrencilerinde bir Türk imajı oluşturulmaktadır.

Kitaplarda belirgin bir Slav taraftarlığı da görülmektedir. Balkanlarda Osmanlıların Slav kiliselerinin bağımsızlığını kaldırdığı, kiliselerde çocuklarına zorla Yunanca okutulduğu, Slavların her şeye rağmen yüksek Slav kültürünü korumayı başardıkları vurgulanmaktadır. Buna karşılık Osmanlı şehirlerine ve gemilerine saldırıp Karadeniz sahillerini yakan Kozaklar kahraman, Balkan Savaşları bir özgürlük mücadelesi olarak gösterilmektedir. Osmanlı ve Kırım Hanlığı ordularının 2-2,5 milyon Ukraynalıyı esir aldıkları veya öldürdükleri belirtilmektedir.

Atatürk'ün yetenekli bir asker ve başarılı bir lider olduğu belirtilerek, yapılan inkılaplar başarılı olarak değerlendirilmektedir. Ancak yeni dönemin Mustafa Kemal Paşa'ya olağanüstü yetkiler verdiği ve onun bu yetkiyi muhalefeti ezmek için kullandığı şeklinde gerçeklikten uzak bir yaklaşımın olduğu da görülmektedir.

Ülkeler arası barış ve iyi komşuluk ilişkilerinin sağlanmasında, yetişen nesillerin komşu milletlere karşı dostane duygularının gelişmesinde şüphesiz en büyük rol eğitimindir. İyi eğitim ise nitelikli, objektif ve kimseyi ötekileştirmeden yazılan ders kitaplarından geçmektedir. Türk-Ukrayna ilişkilerinin geliştiği ve her iki ülkenin bölgesel sorunlara karşı birçok konuda ittifak yaptığı bu dönemde tarih kitaplarının yeniden gözden geçirilmesi konusunda çalışmaların yapılması faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Aizharkyn, A.K. (2012). Kırgızistan'daki ortaokul, lise tarih ders kitaplarında Türkiye tarihinin okutulması. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2, (1), s. 79-83.
- Aktaş, Ö. (2006). *Cumhuriyet devri tarih ders kitaplarında Rusya imgesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kafkas Üniversitesi, SBE, Kars.
- Alibašić, A. (2007). Images of the Ottomans in history textbooks in Bosnia and Herzegovina (Bosna ve Hırvatistan tarih ders kitaplarında Osmanlı imajı). *İslâm Araştırmaları Dergisi*, XVII, s. 103-137.
- Balta E. ve Demir S. (2017). Tarih, kimlik ve dış politika: Rusya Federasyonu güncel tarih ders kitaplarında Osmanlı-Türk imajı. *Bilig*, S. 76, s.1-31.
- Bilmez B. (2017). Arnavutluk tarih ders kitaplarında Osmanlı/Türk imgesi. *Osmanlı Araştırmaları /The Journal of Ottoman Studies*. XLIX (2017). s. 343-382.
- Bandrovskiy, O.G. ve Vlasov V.S. (2014). *Vsesvitna istoriya Ukraini 6*. Kiev: Geneza.
- Bozkuş, Y. (2014). Ermeni tarih ders kitaplarında Türk imgesi. *Yeni Türkiye*, S. 60. s. 1-45.
- Çelik, H. ve Çelik M. B. (2015). Devrim sonrası İran ortaokul tarih ders kitaplarında Türklere ilişkin söylemlerin analizi. *Turkish History Education Journal*, 4, (2), s. 202-224.
- Çalışkan, B. (2017). *Stratejik ortaklık: Türkiye-Ukrayna ilişkileri*. Erişim (28.02.2019): https://insamer.com/tr/stratejik-ortaklik-turkiye-ukrayna-iliskileri_827.html.
- Daçkov, S.V. ve Litovçenko, S.D. (2016). *Vsesvitna istoriya 8*. Harkiv: Ranok
- Daçkov, S.V. ve Litovçenko, S.D. (2017). *Vsesvitna istoriya 9*. Harkiv: Ranok.
- Eğitim Kanunu ile İlgili. (2019). Erişim (03.03.2019): http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58639.
- Gayduklar. (2019). *Ethnographic dictionary*. Erişim (02.03.2019). <https://dic.academic.ru/dic.nsf/etno/111>.

- Gatina, V. (2009). *Rus tarih ders kitaplarında Osmanlı/Türk imgesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Gisem, O.V. ve Martinük, O.O. (2015a). *Vsesvitna istoriya 7 klass*. Harkiv: Ranok.
- Gisem, O.V. ve Martinük, O.O. (2015b). *İstoriya Ukraini 7 klass*. Harkiv: Ranok.
- Gisem, O. V. ve Martinük, O. O. (2016). *Vsesvitna istoriya 8*. Harkiv: Ranok.
- Gisem, O. V. ve Martinük, O. O. (2017). *Vsesvitna istoriya dla zagalnoosvitnih navçalnih zakladiv z pogliblenim vivçennam istorii: 9*. Harkiv: Ranok.
- Gisem, O. V. ve Martinük, O. O. (2018). *Vsemirnaya istoriya: 10*. Harkiv: Ranok.
- Kolada, İ. A. (2017). *Vsesvitna istoriya 9*. Komyanetsk Podilskiy: Aksioma.
- Köstüklü, N. (2013). Kıbrıs Rum Kesimi tarih ders kitaplarında “Türk” ve “Türkiye” imajı. *Uluslararası Türk Dili Ve Edebiyatı Kongresi (17- 19 Mayıs 2013)*, Bosna Hersek.
- Kulçitskiy, S. V ve Vlasov, V. S. (2018). *İstoriya Ukraini. povniy kurs pidgotovki dla vstupu do vişih navçalnih zakladiv*. Kiev: Litera.
- Ladiçenko, T.V. ve Zablotskiy, Yu. I. (2013). *Vsesvitna istoriya 11*. Kiev: Geneza.
- Ladiçenko, T.V. (2016). *Vsesvitna istoriya 11*. Kiev, Gramota.
- Lihtey, İ.M. (2015). *Vsesvitna istoriya. 7*. Kiev: Gramota.
- Lihtey, İ.M. (2016). *Vsesvitna istoriya: 8*. Kiev: Gramota.
- Maharramova Cengiz, N. ve Şimşek, A. (2017). Sovyetler Birliği döneminde Rusya’da okutulan tarih ders kitaplarında Türk imajı. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 26, s. 37-66.
- Muhasilović, J. (2015). *Bosna Hersek güncel tarih ders kitaplarında Osmanlı/Türk imajı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Olçar, K. (2007). *Karadeniz politikaları ve Türkiye Ukrayna stratejik ilişkileri*. İstanbul: IQ.
- Plokhly, S. (2017). *Avrupa’nın kapıları Ukrayna tarihi* (Çev. G. Erdoğan ve E. Güler ve M.D. Yıldız). İstanbul: Feylesof.
- Podalak, N.G. ve Lukaç, İ.B. ve Ladiçenko, T.B. (2016). *Vsesvitna istoriya: 8*, Kiev: Geneza.

- Polyanskiy, P. (2017). *Vsesvitna istoriya: pidruçnik 9. klass*. Kiev: Gramota.
- Polyanskiy, P. B. (2010). *Vsemirnaya istoriya: uçebn. dla 10. klass*, Kiev: Geneza.
- Pometun, O. İ., Moroz, P. V. ve Malienko, Yu. V. (2014). *Vsesvitna istoriya, istoriya Ukraini 6*, Kiev: Osvita.
- Reent, O. ve Maliy, O. (2010). *İstoriya Ukraini 10*. Kiev: Geneza.
- Reent, O. P. ve Maliy, O. V. (2017). *Vsesvitna istoriya 9*. Kiev: Geneza.
- Safran M. ve Ata, B. (1996). Barışçı tarih öğretimi üzerine çalışmalar; Türkiye’de tarih ders kitaplarında Yunanlılara ilişkin kullanılan dil ve Yunanlılara ilişkin öğrenci görüşleri. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, , s. 11-26.
- Strukeviç, O. K. (2016). *İstoriya Ukraini: 8*. Kiev: Gramota.
- Sviderskiy, Yu. Yu. ve Romanişin, N. Yu. ve Ladiçenko, T. V. (2015). *İstoriya Ukraini 7*. Kiev: Gramota.
- Şimşek, A. ve Maharramova Cengiz, N. (2016). Rusya tarih ders kitaplarında Türk-Osmanlı İmgesi. *Turkish History Education Journal*, 4, (2), s. 225-258.
- Şimşek, A. (Ed.) (2018). *Dünya’da Türk imajı*. Ankara: Pegem.
- Şulak, İ. (2017). *Vsesvitna İstoriya 9*. Kiev: Orion.
- Şupak, I. YA. ve Morozova, L. V. (2010). *Vsemirnaya İstoria: 10*. Zaporijja: Premyer.
- Şvidko, G. K. ve Çornobay, P. O. (2016). *İstoriya Ukraini: 8*. Kiev: Geneza.
- Tekin, N. (2011). Türkiye'deki ilköğretim ve ortaöğretim ders kitaplarında Rus imajı. *Toplumsal Tarih*, S. 216, s. 84-87.
- Tchernikov, I. (2003). Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye-Ukrayna İlişkileri (1918-1938) (Çev. B. Türkdöğan). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIX, Sayı: 55., s. 317-327.
- Türkiye-Ukrayna Siyasi İlişkileri. (2019). Erişim (28.02.2019): http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ukrayna-siyasi-iliskileri_.tr.mfa.

Ugarkovic, U. (2017). *Sırp ve Türk güncel okul tarih kitaplarının karşılaştırmalı incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara.

Yıldırım, M. (2007). *Lise tarih ve Cumhuriyet Tarihi ders kitaplarında Türk-Ermeni ilişkileri (1930-2000)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBE, Çanakkale.

Yıldız, N. (2008). *1980-1990 yılları arasında Bulgaristan'da ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okutulan tarih ders kitaplarında Türk ve Osmanlı algısı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, SBE, Tokat.

Yılmaz, S. (2008). Ermenistan Cumhuriyeti'nde okutulan 10. sınıf tarih ders kitabında Türkler aleyhine ifadeler ve sözde ermeni soykırımı. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 177, s. 111-130.

Ek-1: Araştırmada kullanılan bazı ders kitapları

